

DURSUN ALİ AKINET'İN BAZI ŞİİRLERİNDE ORDU İLİ VE YÖRESİNE AİT YÖRESEL SÖZCÜK KULLANIMLARI

PLACES OF SITUATION IN THE REGION OF ORDU AND SOME OF THE REGION OF DURSUN ALİ AKINET

Haydar Cumhur KIZILKAYA *

ÖZET

Dil insan topluluklarının millet olma bilincini kazanması ve aynı değerleri paylaşmasında en önemli kaidelerdendir. Dil hem insanların bir toplumda birbirleriyle anlaşmalarını kolaylaştırmakta, hem de birlik olma duygusunu güçlendirmektedir. Türkçenin değerli düşünce adamlarından Ziya Gökalp de dilin birleştirici gücünü “Türklüğün vicdanı bir, dîni bir, vatanı bir; fakat hepsi ayrılır, olmazsa lisânı bir. ” dizeleriyle anlatmıştır. Dilin bu gücünü ortaya çıkaran, insanların yüzyıllar boyu bir nesneyi anlatmak için aynı sözcükleri kullanması, yaşadıkları olaylar karşısında benzer tepkiler vermesi ve ortak bir geçmişe sahip olmasıdır. Bu ortak geçmişin anlatımı ve gelecek kuşaklara aktarımı haliyle dil sayesinde olmuştur. Tam da bu noktadan hareketle atalarımızın yaşam tecrübelerini, ortak geçmişimizin bugün bile kaybolmayan izlerini, somut olmayan kültürel mirâsımızın aktarımını sağlayan en önemli taşıyıcılardan biri de hiç şüphesiz sözcüklerdir.

Dursun Ali Akinet'in *Yolun Sonu Görünüyor Halil İbrahim* adlı kitabındaki bazı şiirlerinde yöresel sözcük kullanımlarına rastlamaktayız. Bu şiirlerde kullanılan bazı sözcükler genel kullanımlarının aksine yöreye özgü kullanımlarıyla dikkat çekmektedirler. Şiirlerde yer alan bu sözcükler yöresel karşılıkları ile kullanılıp, değişime uğramaktadırlar. Bu çalışmada yöresel değişime uğrayan sözcüklerin Türkiye Türkçesi ile kullanımları ve cümleye kattıkları anlamlar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler ; Dursun Ali Akinet, yöresel sözcük, Ordu, Fatsa, şiir

ABSTRACT

Language is one of the most important pillars for human communities to gain the consciousness of being a nation and to share the same values. Language facilitates people's agreement with each other in a society and strengthens the feeling of unity. Ziya Gökalp, one of the most valuable thinkers of Turkish, expressed the unifying power of the language. The conscience of Turkishness is one, a religious one, a homeland; but they are all separated, if not a language. This power of the language, people have been using the same words for centuries to describe an object, to give similar reactions in the face of events and have a common past. This is the common language of the past and the next generation has been transferred to the next generation language. From this point of view, one of the most important carriers of our ancestors' life experiences, the traces of our

* Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi, E-mail: haydarcumhur@gmail.com

common past not lost even today and the transfer of our intangible cultural heritage is undoubtedly the words.

Dursun Ali Akinet's End of the Road Looks In some of his poems in his book Halil İbrahim, we come across local word usage. Some of the words used in these poems, unlike their general uses, draw attention with their unique uses. These words in the poems are used and modified with their local counterparts. In this study, the use and meaning of words sentence to the floor they suffered with Turkey Turkish local exchange is given.

Keywords: Dursun Ali Akinet, local word, Ordu, Fatsa, poetry

1.GİRİŞ

Standart dil, bir dilin kullanıldığı saha içinde iletişim alanı en geniş olan biçimdir ve farklı ağızları konuşanlar arasında bir iletişim aracı durumundadır. Standart dilin öğrenilmesi ve kullanılması belli bir saygınlık sağlar. Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerinin, söyleyiş türlerinin, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların bütününe halk dili, halk dilinin belli yerleşim bölgelerine, kişilere has olan şekline ise ağız denir (Yüksekkaya 2008: 599).

Aynı dili konuşan insanlar arasında farklı yörelerde bir isim veya eylem için farklı sözcükler kullanılması bir dilin gücünün de en açık kanıtlarından biridir ve dilin zenginliğini kanıt açısından da oldukça önemlidir.

Şairin yaşadığı coğrafya ve sahip olduğu tarihî ve kültürel değerler, şiirine yansıttığı yöresel dil, yapmış olduğu birtakım metinler arası göndermeler, telmihler, gelenek ve göreneklere bağlı çeşitli değerleri algılayış ve yorumlayış biçimi vb. kültürler arası öğrenmeyi belirler ve şekillendirir. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil, bir milletin kültür değerlerinden, gelenek ve göreneklerinden beslenir. Edebî eserler de kelimeleri kullanarak dil yoluyla, o ülkenin insanlarını, gerek kendilerine gerekse bütün bir insanlığa anlatır (Önal 2010: 12).

Sözcüklerin bu güçlü etkisi halk şairlerinin de şiirlerine yansımış, birçok halk şairi anlatımı güçlendirmek, şiire ahenk katmak ve yöre halkının kendinden bir şeyler bulmasını sağlamak amacıyla şiirlerinde yöresel sözcüklerden yararlanmıştır.

Kişilerin anlık duygu ve düşüncelerini, içlerinden geldiği gibi saf ve doğal bir şekilde yansıttıkları en eski halk kültürü mahsulleri, atasözleri ve deyimlerdir. Çoğu zaman bir iki kelimeyle, bazen bir cümleyle, bazen karşılıklı diyaloglarla, bazen de kafiyeli söyleyişlerle küçücük bir söz öbeğine koca bir anlam sığdırılmıştır. (Aksoy, 1981: 47). Bu sayede şiirin halk kitleleri tarafından daha kolay anlaşılabilmesi, daha az sözcükle daha çok şeyin anlatılması sağlanmıştır. Atasözü ve deyimlerde de yine bazı sözcüklerin halk şairleri tarafından yöresel karşılıklarıyla değiştirildiğini görüyoruz.

2. FATSALI HALK ŞAİRİ DURSUN ALİ AKINET

“Dursun Ali Akinet 1945 Fatsa doğumludur. Babası Mevlüt Usta taş işleme sanatındaki hüneri ile nam salmıştı. 11 yaşında babasını yitirdi. 1987 yılına dek, kendisini ağır koşullar altında büyüten annesiyle birlikte yaşadı. Beş çocuklu... 70’li yıllarda mahalli bir gazetede yazdı. 60’lardan bu yana, birçoğu türkülemiş şiirler yazıyor. Bunları çok kez halk öykülerine ve yaşanmış olaylara dayandırdı. Hep Fatsa’da yaşadı, ama sürücülük yaptığı yıllarda değişik yöreleri gezme, görme olanağına sahip oldu, halkın içinde yaşadı. Kısacası, şiir söyleme geleneğinin Anadolu’daki önemli temsilcilerinden biri D. Ali Akinet...” (Akinet, 1999:1)

Anadolu coğrafyasına ve özellikle de Fatsa yöresine ait kültürel kodlar taşınmasından dolayı Dursun Ali Akinet şiirleri halk kültürü açısından oldukça önemlidir. Yine *Yolun Sonu Görünüyor Halil İbrahim* adlı kitabında yer alan şiirlerinde de bazı atasözleri ve deyimleri şairin yöresel ağız farklılıklarından veya farklı sebeplerden dolayı değişimlere uğrattığı, bununla birlikte ustalıkla kullandığını görüyoruz.

Ordulu şairlerden Dursun Ali Akinet yaşadığı coğrafyaya ait yerel kültürü ulusal kültür ile başarılı bir şekilde harmanlama ve ulusal kültürden uluslar arası kültüre başarılı bir açılımla dikkati çeker. Şair hem kendi yöresinde, hem ülkesinde hem de uluslar arası alanda dünyada olup bitenden haberdardır. Yerel kültürün içerisine sıkışıp kalmamış, yaşadığı coğrafyayla bütünleşmiş geniş gözlem gücüyle kültürler arası öğrenmeye katkıda bulunmuş, sözcüklerle âdeta yaşadığı coğrafyanın haritasını çizmiştir. Şair, yaşadığı bölgeye ait yöresel kültürü örnekleme yönünden son derece başarılıdır. (Küçük, 2012:2353)

3. DURSUN ALİ AKINET'İN BAZI ŞİİRLERİNDE GEÇEN ORDU İLİ VE YÖRESİNE AİT YÖRESEL SÖZCÜKLER

Dursun Ali Akinet şiirlerinde geçen bazı bitki, hayvan, eşya adlar, tabiatla ilgili adlar, metafizik kavramlara verilen adlar, özel adlar, sıfatlar ve eylemlerin Ordu ili ve yöresindeki kullanımları aşağıda tasnif edilerek verilmiştir;

a. Bitki Adlarının Yöresel Kullanımları:

Dağda **kızılot** biter, içinde keklik öter. (YSGHİ s. 104)

Ordu ağzında eğreltiotu anlamında *kızılot* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 310)

Yivdinler yeşerip **ışkın** sürünce (YSGHİ s. 141)

Ordu ağzında yabanıl ot anlamında *yivdin* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 547) Ordu

ağzında bir yıllık ağaç sürgünü anlamında *ışkın* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 333)

Töngel yokuşunu düz dedi isin (YSGHİ s. 141)

Ordu ağzında muşmula anlamında *töngel* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 506)

Fareler hóbekte **darı** deriyor. (YSGHİ s. 142)

Ordu ağzında mısır, mısır tanesi anlamında *darı* sözcüğü kullanılır. (OİYA s. 183)

b. Hayvan Adlarının Yöresel Kullanımları:

Kara petek **oğul** attı. (YSGHİ s. 86)

Ordu ağzında arıların baharda çıkardığı yavrular anlamında *oğul* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 413)

Sekiz civcivini yemişte **teyin** (YSGHİ s. 140)

Ordu ağzında sincap anlamında *teyin* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 368)

Boynuz kulağı geçiyor **cebişte**. (YSGHİ s. 142)
Ordu ağzında bir yaşındaki dişi keçi yavrusu anlamında *cebiş* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 127)

Kuzgun mandanın **gönünü** yüzüyor. (YSGHİ s. 142)
Ordu ağzında deri anlamında *gön* sözcüğü kullanılır. (OİYA s. 347)

ç. Tabiatla İlgili Adların Yöresel Kullanımları:

Göv kestane üçer beşer. (YSGHİ s. 86)
Ordu ağzında mavi, gök renkli anlamında *göv* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 293)

Bükten yeşil başlı ördek, geçer düzine düzine. (YSGHİ s. 111)
Ordu ağzında dere kıyılarındaki çalılık, dikenlik anlamında *bük* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 120)

Yoz kayalar damar damar delinir. (YSGHİ s. 70)
Ordu ağzında işlenmemiş verimsiz toprak anlamında *yo* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 549)

Uçuklar görünür iyi bakınca. (YSGHİ s. 111)
Ordu ağzında heyelan olmuş arazi anlamında *uçuk* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 512)

Üç **evlek** tarlaya kaç dönüm dedim. (YSGHİ s. 140)
Ordu ağzında bir evin sığacağı kadar yer anlamında *evlek* sözcüğü kullanılır. (OİYA s. 343)

Domuz **harg**a girmiş uçkur çözüyor. (YSGHİ s. 142)
Ordu ağzında ark anlamında *harh* sözcüğü kullanılır. (AA s. 141)

d. Eşya Adlarının Yöresel Kullanımları:

Aha top top **yolluk** seçtik. (YSGHİ s. 96)
Ordu ağzında kilim anlamında *yolluk* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 548)

Fareler **höbekte** darı deriyor. (YSGHİ s. 142)
Ordu ağzında hayvan yiyeceği yığını anlamında *höbek* sözcüğü kullanılır. (OİYA s. 348)

Çitin bir yanı bayır. (YSGHİ s. 94)
Ordu ağzında ağaç dallarından örülen, içine mısır vb. koyulan küçük yapı; çevrilmiş bahçe anlamında *çit* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 170)

Kertenkele **pey** mimarı oluyor. (YSGHİ s. 143)
Ordu ağzında taş duvar anlamında *pey* sözcüğü kullanılır. (OAS s.438)

e. Metafizik Kavramların Yöresel Kullanımları:

Ecinniler mi sakladı. (YSGHİ s. 78)

Ordu ağzında cin, peri, şeytan anlamında *ecünnü/ecinni* sözcükleri kullanılır. (OAS s. 211)

f. Özel Adların Yöresel Kullanımları:

Belli nazar değmiş göz dedi **isin** (YSGHİ s. 140)

Ordu ağzında özel isim olan Hüseyin yerine *isin* kullanılır. (OAS s. 340)

g. Sıfatların Yöresel Kullanımları:

Aha top top yolluk seçtik. (YSGHİ s. 96)

Ordu ağzında işte, orada anlamındaki işaret sıfatı *aha* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 46)

Has undan tatlılar açtık. (YSGHİ s. 96)

Ordu ağzında iyi, güzel anlamında niteleme sıfatı *has* sözcüğü kullanılır. (OAS s. 310)

h. Eylemlerin Yöresel Kullanımları:

Ayak **ırganmıyor** çorap kaçıyor. (YSGHİ s. 114)

Ordu ağzında sallamak anlamında *ırgalamak* eylemi kullanılır. (OAS s. 332)

4. SONUÇ

Ağzılar, resmi ortamlarda kullanılmaktan kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, saygınlığı standart dile göre daha az, okullarda öğretilmeyen yerel konuşma biçimleridir (Aksan 1979 1: 84). Bir sözcüğün çekimi veya söylenişi ya da bir kavramın anlatımı, ülkenin farklı yörelerinde doğmuş, yetişmiş kişilerde farklılık gösterir, ama belli bir yörenin ağzını konuşan kişiler, değişik çevrelerden kimselerle konuşurken, bir dilekçe yazarken ifadelerini değiştirme, kitaplarda, gazetelerde, radyolarda kullanılan, standart dile has söyleyişe uyma gereğini duyarlar (Aksan 1979 1:84). Bu nedenle Anadolu ağzlarında kullanılan sözcükler genellikle sözlü aktarım yoluyla gelecek kuşaklara aktarılmakta, bunun sonucu olarak da birçok sözcük zamanla unutulup, kaybolmaktadır. Ancak bu yöresel sözcüklerin *Dursun Ali Akınet* gibi usta halk şairlerinin şiirlerinde yer bulması hem sözcüğün geleceği hem de kültürel aktarım bağlamında çok değerlidir. “Söz uçar, yazı kalır” özdeyişinden hareketle yöresel sözcüklerin şiirlerde kullanılması, sözcüklerin yazılı eserlerde yüzyıllar boyu yaşamlarını sürdürmelerini ve bu şiirleri okuyacak insanların hafızalarında yer edinip gündelik dilde kullanılmaları ve unutulmamalarını sağlayacaktır.

KISALTMALAR

AA: Aybastı Ağzı
OAS: Ordu Ağzı Sözlüğü
OİYA: Ordu İli ve Yöresi Ağızları
YSGHİ: Yolun Sonu Görünüyor Halil İbrahim

KAYNAKÇA

- AKINET, D. A. (1999). *Yolun Sonu Görünüyor Halil İbrahim*. İstanbul: Belge Yayınları.
- AKSAN, D. (1979). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Cilt 1.). Ankara: TDK Yayınları.
- AKSOY, Ö. A. (1981). *Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- ATEŞ, M. (2015). Ordu Ağzı Sözlüğü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı.
- AYDIN, M. (2002). *Aybastı Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- DEMİR, N. (1994). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- KÜÇÜK, S. (2012). Ordulu Şairler Örneğinde Özel İsimlerin Kültürer Arası Öğrenmeye Katkısı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2305-2355.
- ÖNAL, M. (2010). *Edebiyat ve İletişim*. Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.
- YÜKSEKKAYA, G. S. (2008). Standart Dil ile Halk Dili Arasındaki Anlam ve Kullanım Farklılıkları Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağzı Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (s. 599-610). TDK Yayınları.